

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA

RENEŠANCIA PEŇAŽNÉHO DRUŽSTEVNÍCTVA?

Ing. Soňa Vágnerová

Inštitút menových a finančných štúdií
Bratislava 1996

Renesancia peňažného družstevníctva?

Počiatky peňažného družstevníctva sa datujú do r. 1845, kedy vznikli na západe rochdalské zásady t.j. zásady družstevníctva. Ich základom bola rovnosť členov, otvorenosť členstva a princípy demokratickej jednoty. Nezávisle od tohto procesu na východe - Slovensku - založil Samuel Jurkovič v Sobotišti prvý Gazdovský spolok s cieľom riešenia finančných problémov svojich členov na princípe svojpomoci. Vzniká tak prvá organizácia družstevného typu na území Slovenska. Úlohou spolku bolo v pravidelných týždňových intervaloch prijímať drobné vklady od svojich členov a v prípade potreby im finančne vypomáhať. Šesťpercentný úrok zo zapožičanej sumy bol jedným z príjmov spolku a jeho výška mala v porovnaní s vtedajšími úžerníckymi 50 percentami len symbolický charakter. V tom čase peňažné ústavy požičiavali len väčšie sumy, ktoré boli dostupné iba menšej skupine subjektov. Pri vstupe do spolku sa vkladala základná suma a každý člen potom týždenne v stanovený čas vkladal menšie sumy. Vklady sa úročili tiež 6 percentným úrokom. Všetky finančné pohyby sa precízne zaznamenávali v účtovných knihách a členských knižkách.

Postupne sa spolky pretransformovali do úverových družstiev a ich činnosť bola prerušená centralizáciou bankového systému v Československu po II. svetovej vojne, kedy súkromné peňažné ústavy boli v období 1946 - 1948 zoštátnené. Na báze družstevného finančného sektora začali vznikať štátne sporiteľne.

Vytvorením nového štátoprávneho usporiadania, zmenenými politickými a sociálno-ekonomickými podmienkami na Slovensku i oblasť družstevníctva si hľadá svoje miesto a novú tvár. Peňažné družstevníctvo je jednou z foriem družstevníctva. U nás sú známe predovšetkým formy poľnohospodárskych, výrobných, spotrebných a bytových družstiev. Pod pojem peňažné družstevníctvo môžeme zahrnúť gazdovské alebo hospodárske spolky, sporiteľnice - sporiteľne, vzájomné pomocnice, pomocné pokladnice, záložne, raiffeisenky, ľudové peňažné ústavy, úverné - úverové družstvá.

Z dôvodov zložitých ekonomických podmienok a nepriaznivej úverovej politiky bánk sa prejavuje na našom území v súčasnosti opäť záujem zo strany rôznych subjektov o etablovanie takýchto družstevných inštitúcií s predstavou vlastného fungovania. Zmyslom zakladania a činnosti úverových družstiev je uspokojovanie drobnejších a individualizovaných úverových potrieb členov, čiže vlastníkov týchto družstiev. V zahraničí činnosť úverových - sporiteľných družstiev je upravovaná zákonom o finančných inštitúciách a zákonom o družstvách.

Prínosom úverových družstiev pre trhovú ekonomiku je čiastočné riešenie dopytu po úverových zdrojoch v nižších objemoch, za prijateľných podmienok pre členov družstiev; ponuka produktov, ktoré v súčasnosti v bankovom sektore sú zastúpené v menšom rozsahu z titulu niektorých nedoriešených problémov (napr.

reštrukturalizácia bankového sektora) a ktoré môžu napomôcť pri riešení niektorých problematických oblastí národného hospodárstva a vznik takýchto inštitúcií v lokalitách najväčšej potreby, kde bankový sektor prostredníctvom svojich organizačných jednotiek má nedostatočné zastúpenie.

Prezentované výhody pre členov sporiteľničných a úverových družstiev je

- ich založenie na princípe vzájomnej pomoci, čím si členovia sami rozhodujú o svojich prostriedkoch,
- úrokové zhodnotenie vkladov ako i úroková sadzba pri poskytovaní pôžičiek a úverov by mala byť pozitívnejšia v porovnaní s bežným úrokovým štandardom,
- zvýhodnené úvery pre každý účel bez ohľadu na solventnosť členov,
- nižšie náklady na administratívny aparát,
- lokálne pôsobenie umožňuje poznať miestne pomery, čím sa znižuje úverové riziko a ziskava sa čas pri bankových operáciách.

Vzťah úverových družstiev a bankového sektora sa prejavuje v oblasti **konkurencie** na strane úverov ale aj na strane vkladov. V prípade konkurencie musia úverové družstvá ponúkať:

- kvalitnejšie služby ako univerzálne banky (čo si vyžaduje technické a softwarové vybavenie, t.j. nemalé investície, ktoré si začínajúce družstvá nebudú môcť dovoliť),
- ponúkať lukratívnejšie úroky z vkladov a nižšie úroky z úverov (úverové družstvá si to môžu dovoliť len pri uspokojovaní drobnejších a individuálnych úverových potrieb členov, pričom je otázkou ako sa im podarí akumulovať finančné zdroje tak, aby mohli poskytovať lukratívnejšie úroky z vkladov. Nižšie úroky z úverov, vyššie z vkladov znamená nižšiu úrokovú maržu a teda aj nižšie výnosy),
- zvýhodnené úvery úverové družstvá môžu poskytovať iba v určitom objeme, tým môžu uspokojiť iba určitý počet svojich členov,
- administratívny aparát úverových družstiev by mal byť tvorený tiež z bankových odborníkov, čo sa prejavuje aj ich finančným ohodnotením (problém dosiahnutia nižších administratívnych nákladov),
- kvalita úverového portfólia úverových družstiev sa môže stretnúť s podobnými problémami ako v bankovom sektore - je to okrem iného aj otázka kvalitného personálneho obsadenia.

Úverové družstvá môžu konkurovať bankám v prípade vzájomného združovania a postupného transformovania sa na klasické banky a v tom prípade určité zvýhodnenia, ktoré by sa zaviedli v počiatočnej etape, sa musia zrušiť.

V oblasti **bankrotov** - v prípade neschopnosti konkurencie úverových družstiev voči bankám môžu tieto bankrotovať. Väčší počet bankrotov sa môže prejaviť v poklese dôveryhodnosti bankového systému ako celku.

V oblasti **špekulácie** - V prípade daňového zvýhodnenia vytvoreného zisku úverovými družstvami, banky časť svojich aktivít by mohli presunúť pod hlavičku úverových družstiev, na čo je potrebné vytvoriť účinné bariéry proti zneužitiu.

V Českej republike takéto inštitúcie iba vznikajú, ale už sa objavujú prvé prejavy rozpornej činnosti s ich pôvodným poslaním. Príčiny uvedeného stavu nie sú zatiaľ overené, t.j. či ide o záujem určitej skupiny ľudí, ktorá zneužíva na svoje ciele ostatných občanov, alebo či ide iba o nízku kvalifikáciu organizátorov.

Svetová rada úverových družstiev upozorňuje na nutnosť uvedomenia si možností a podmienok trhu zo strany vznikajúcich úverových družstiev, ktoré by sa mali pridržať reality a tým obmedziť negatívny dopad na finančný trh a jeho účastníkov.

Pozornosť treba venovať oblasti povolených činností družstiev, ktoré ovplyvňujú požiadavky na kapitálové vybavenie, uáručný kapitál, povinné a rizikové rezervy, povinný minimálny kapitál. Pre zvýšenie bezpečnosti finančných operácií úverových družstiev sa kladie dôraz na dohľad nad ich činnosťou, vytváranie tzv. zaisťovacích fondov a vytváranie centrály - ústredia, ktoré riadi likviditu celej siete úverových družstiev.

Z vyššie uvedených dôvodov je potrebné aj v Slovenskej republike pristupovať k vytváraniu podmienok pre vznik nových finančných inštitúcií uvažlivo a v prípade rozhodnutia o ich vzniku stanoviť právne predpisy tak, aby neumožňovali benevolentný prístup k povoľovaciemu procesu a dohliadacej činnosti, aby zabezpečili ochranu členov a obmedzili možnosť rôznych špekulácií. Z charakteru týchto inštitúcií vyplýva, že z hľadiska legislatívy pôjde o zosúladenie právnych noriem týkajúcich sa družstiev (Obchodný zákonník) a finančných inštitúcií (Zákon o bankách), ako je to aj v susedných krajinách, kde úverové družstvá nepreušili svoju činnosť. Odlišný prístup k tomuto typu finančnej inštitúcie v oblasti právnej majú USA.

Maďarská republika

Sporiteľné (úverové) družstvá reprezentujú špecifickú časť maďarského finančného systému. Na základe princípov družstevníctva (družstevný zákon) a v súlade so zákonom o finančných inštitúciách, poskytujú finančné služby pre svojich členov na domácom trhu¹. V súvislosti s charakterom činnosti sa často označujú ako guasi univerzálne banky.

---

¹ V zákone o finančných inštitúciách sú taxatívne vymenované finančné aktivity, ktoré môžu finančné inštitúcie - družstvá - vykonávať.

Väčšina úverových družstiev má však nízky kapitál a dokonca najväčšie z nich nespĺňajú požiadavku na minimálnu výšku základného kapitálu pre založenie špecializovanej finančnej inštitúcie². Nízka kapitálová vybavenosť spätne limituje aktivity úverových družstiev a zvyšuje riziko podnikania. Pre väčšinu týchto inštitúcií, rovnako ako pre banky, je typické zhoršovanie úverového portfólia ovplyvnené zhoršovaním pozície dlžníkov.

Na základe predchádzajúceho fungovania a kumulovania problémov v systéme (sporiteľných) úverových družstiev Štátny bankový dohľad, Maďarská národná banka a externí auditori podrobili kontrole väčšinu úverových družstiev. Z toho vyplynulo:

- väčšina úverových družstiev zlepšila úroveň vnútorných pravidiel rozpracovaných na základe štandardov vydaných Národnou federáciou úverových družstiev. Problémom však zostáva skutočnosť, že málo pozornosti je venované ich aktualizácii,
- úverové aktivity sú naďalej najrizikovejšou činnosťou,
- vysoký podiel nehnuteľného majetku transferovaného do vlastníctva úverových družstiev v minulosti, nízky dopyt po nehnuteľnostiach spôsobuje ich nepredajnosť,
- stále benevolentná klasifikácia investícií a úverov spôsobuje nedostatočnú tvorbu rezerv, čo zvyšuje rizikovosť činností a ohrozuje záujmy vkladateľov - členov,
- mnohé úverové družstvá nemajú zavedený vnútorný kontrolný systém, ktorého nutnosť je definovaná v zákone,
- z celkového počtu úverových družstiev cca 6-7 % je schopných dodržiavať zákonné požiadavky či regulatívy;
  - 65-70 % nie sú schopné dodržiavať stanovené právne normy v dôsledku problémov kumulovaných z minulosti (nedostatočné rezervy, porušovanie limitov investovania, limitov pre veľké úvery;
  - 20-25 % má vážne problémy.

Neistota sa môže zredukovať, bezpečnosť obchodných aktivít rásť, ak sa vybuduje sieť úverových družstiev. Pre zvýšenie bezpečnosti operácií je potrebné jasne definovať tieto

1. Tzv. ústredná banka (umbrella bank), riadiaca likviditu celej siete úverových družstiev, za pomoci ktorej družstvá operujú na domácom i zahraničnom peňažnom trhu, pomáha členom siete zabezpečiť rôzne služby (rozvoj rôznych nástrojov, balík jednotných služieb pre členské družstvá, profesionálna pomoc).

---

² Pre založenie komerčnej banky je potrebný vstupný kapitál vo výške 1 mld HUF, špecializovanej finančnej inštitúcie 500 mld HUF a pre založenie sporiteľného (úverového) družstva 25 mil HUF.

2. Vytvorenie fondu, aktíva ktorého slúžia na riešenie problémov družstiev. Často sa považuje za špecifický fond poistenia vkladov; reprezentuje spoločné riziko, solidaritu.
3. Auditorická sieť - pravidelná kontrola obchodných činností a účtovných výkazov; ak je potrebné navrhuje použitie fondov v prípade problémov, rovnako informuje o nedostatkoch kontrolné inštitúcie, vrátane bankového dohľadu.
4. Vytvorenie združenia, asociácie, ktorého rozhodujúcou úlohou je koordinovať družstevné hnutie, vytvárať a udržiavať kontakty s inými zahraničnými združeniami a reprezentovať záujmy členov. Vo viacerých krajinách zástupca Asociácie participuje na činnosti ústrednej banky, je členom direktória alebo dohliadacieho orgánu, orgánu správcov alebo rady riaditeľov poist. fondu a má úzke kontakty s auditormi.

Postavenie a úloha úverových družstiev vo finančnom systéme (USA)

Charakteristika činnosti úverových družstiev bola zanedbávanou oblasťou výskumu finančného systému. Rýchly rast úverových družstiev, rast výšky ich aktív oživil záujem o chovanie sa úverových družstiev v celom systéme. Súčasné americké úverové družstvá sú tretím najväčším dodávateľom spotrebných úverov. Svoje depozitné programy a úvery ponúkajú jednotlivcom i domácnostiam. Ich rýchly rast je postavený najmä na ponuke úverov s nízkymi úrokovými sadzbami a na vysoko úrokovateľných vkladoch jednotlivcov a domácností.

Veľkosť, štruktúra odvetvia a najnovšie tendencie.

Úverové zväzy sú početnou skupinou, obsluhujúcou určitý segment finančného trhu. Kríza, ktorá zasiahla úverové a sporiteľníčné inštitúcie (80. roky) výrazne neovplyvnila činnosť úverových zväzov, nakoľko viac ako 65 % ich aktív predstavujú objemom nízke spotrebné pôžičky, často vo výške pod 10 000 USD. Navyše úverové zväzy sú držiteľmi pomerne rozsiahleho objemu vládnych cenných papierov (viac ako 25 %) a malého objemu hypoték. Úverové aktivity sú financované úspornými vkladmi členov úverových družstiev, zoskupených obvykle geograficky alebo zamestnanecky.

V r. 1992 viac ako 13 500 úverových družstiev malo aktíva vo výške 265 mld USD. Jednotlivé úverové zväzy nie sú veľké - priemerná výška aktív v r. 1991 3 mil

USD³.

Regulácia

Rovnako ako iné bankám podobné finančné inštitúcie, úverové zväzy, môžu byť zakladané na federálnom alebo štátnom princípe. Približne 2/3 úverových združení má federálny charakter a podliehajú regulácii NCUA (National Credit Union Administration). Cez vlastný poisťovací fond (NCUIF) NCUA poskytuje garancie na poistenie depozít až do výšky 100 000 USD pre poistené úverové zväzy. Bežne NCUIF pokrýva 98 % všetkých vkladov úverových zväzov.

Podľa súčasnej federálnej regulácie môžu poskytovať svojim členom: nezabezpečené úvery, vrátane úverov cez úverové karty - doba splatnosti do 5 rokov, úvery zabezpečené - doba splatnosti až 30 rokov. Investície do cenných papierov - limitované zoznamom štátnych alebo federálnych regulačných orgánov (napr. investície do ŠCP a cenných papierov federálnych agentúr). Zabezpečovanie likvidity sa realizuje predovšetkým cez vládne cenné papiere a úsporné vklady u iných finančných inštitúcií.

Úverové družstvá vyplácajú svojim členom "dividendy", sú považované za nezárobkové asociácie, a preto sú klasifikované ako nezdaniiteľné vzájomné organizácie.

Aktivity úverových družstiev

Sektor úverových družstiev nie je rozsiahly, predstavuje o niečo menej než 10 % všetkých spotrebiteľských úspor v USA uložených v depozitných inštitúciách. Z pohľadu perspektívy, s prihliadnutím na inovačný charakter a záujem verejnosti o ich produkty a služby, sa javí ako jeden z najdynamickejších sektorov finančného trhu. Vo sfére úsporných vkladov a v poskytovaní osobných (spotrebných) úverov sú silnými konkurentmi komerčných bánk; ďalej v ponuke certifikátov, ktoré majú rovnaké charakteristiky ako bankové depozitné certifikáty. Navyše ponúkajú výhodné podnikové sporenie.

Rozsah poskytovaných úverov predstavuje 15 % zo všetkých spotrebiteľských úverov v USA, ale tiež v celosvetovom meradle. Sadzby spotrebiteľských úverov sú plne konkurenčné so sadzbami ďalších dvoch veľkých spotrebiteľských veriteľov - komerčných bánk a sporiteľní. Úverové družstvá poskytujú svojim členom refundáciu

---

³ Proces konsolidácie úverových družstiev však smeruje k zmene veľkostnej štruktúry. Očakáva sa relatívny pokles úverových družstiev s výškou aktív do 2 mil USD a naopak vzrast subjektov s vyšším objemom aktív, vrátane skupiny nad 100 mil USD (do r. 2000 6 % podiel).

úrokov až do výšky 20 % z požičanej čiastky⁴. Často dochádza k tomu, že prevádzkové priestory sú zdarma, ako aj zvolení funkcionári a pracovníci pracujú bez akýchkoľvek nárokov na kompenzáciu (nízke prevádzkové náklady).

Nové služby

Životné poistenie.

Maklérske služby pre určitú skupinu poisťovacích produktov

- 24 hodinové pokladničné služby
- cestovné šeky
- služby finančného plánovania
- sporenie k dôchodku
- kreditné karty
- úvery na domácnosť a hypotekárne úvery
- peňažné poukážky.

Vznik nových služieb úverových družstiev je výsledkom silnej konkurencie (banky a finančné spoločnosti). Preto úverové družstvá začali presúvať úverové programy do oblastí ako sú napr. nákup nových domov, oprava a prestavba domov, úvery na zariadenie bytov atď. Objem týchto pôžičiek neustále rastie a v súčasnosti dosahujú takmer 1/3 z poskytovaných úverov. Ďalej rozširujú ponuku úverov drobným podnikateľským firmám (nepresahujúce 20 % kapitálu) a leasing na autá a zariadenia.

---

⁴ Proces regulácie a liberalizácie sa odrazil v dlhodobom poklese pomeru úvery/aktíva a v súčasnosti dosahuje úroveň pod 60 %. Projekcie rozvoja úverových družstiev uvažujú s udržaním úrovne tohto pomeru a zdôrazňujú hľadať výnosové možnosti investičného portfólia a dodatočných nástrojov, ktoré by umožňovali generovať výnosy v budúcnosti.

PÔSOBNOSŤ DOHLĀDU

	Autorizácia a koncesovanie	Zakladanie pobočiek	Zlúčenie a akvizície	Poistenie vkladov	Kontrola a dohľad
Úverové družstvá	Národná správa úverových družstiev (NCUA) Štátny dohľad pre banky alebo sporiteľničné a úverové združenia	Nevyžaduje sa žiadne schválenie	NCUA/Štátny dohľad pre úverové družstvá alebo banky	Národný podielový poistný fond úverových družstiev Štátne oddelenie pre depozitné poistenie	NCUA Štátny dohľad pre úverové družstvá alebo banky

Tradície v úverovom družstevníctve sa považujú za jeden z momentov, ktorý môže napomôcť v silnej konkurencii - boj o zákazníkov a úroveň obchodnej činnosti. Proces konsolidácie výrazne ovplyvňuje pozíciu týchto finančných inštitúcií na finančnom trhu - poskytovanie úverov, úspory a služby ponúkané rastúcej členskej základni (do r. 2000 32 % populácie).

Vnútoraná štruktúra odvetvia sa mení a bude pokračovať v záujme prispôsobenia sa trhovým požiadavkám. Úrokové miery úverov zostanú konkurenčné, rovnako ako aj úroky a produkty sporenia ponúkané členom. Federálne poistenie sa stane významným komponentom konkurencieschopnosti úverových družstiev. Doterajší vývoj signalizuje, že relatívne najväčší vzrast zaznamenaná skupina úverových družstiev zakladaných na štátnom a poistených na federálnom princípe.